

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ สำนักงานอธิการบดี กลุ่มศิลปวัฒนธรรม โทร. ๐ ๒๔๘๒ ๒๑๗๖ ต่อ ๓๘๔
ที่ วธ ๐๘๐๑.(๐๔)/๓๘ วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓
เรื่อง องค์ความรู้ พิธีไหว้ครู

เรียน คณบดี และวิทยาลัยในสังกัดสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

เรื่องเดิม

ตามหนังสือสำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม ที่ วธ.๐๒๐๘/๓๒๔๕ ลงวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๓ ขอให้สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่มีการเรียนการสอนทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ ให้ดำเนินการสร้างการรับรู้และความเข้าใจถึงแก่นแท้ของพิธีไหว้ครูให้แก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไปได้ทราบนั้น

ข้อเท็จจริง

ในการนี้ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ได้ดำเนินการจัดสร้างองค์ความรู้เพื่อให้เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไปได้ทราบ และเข้าใจความสำคัญของคำว่า “ครู” และพิธีไหว้ครู ทั้งนี้สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ขอแจ้งเวียนองค์ความรู้ พิธีไหว้ครู ไปยังหน่วยงานในสังกัดสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และขอให้หน่วยงานของท่านประชาสัมพันธ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่อไป

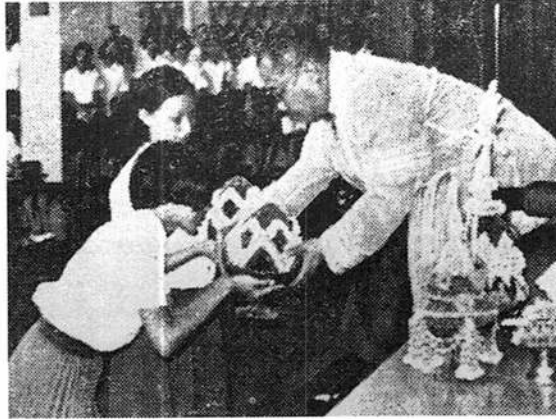
ข้อเสนอเพื่อพิจารณา

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและดำเนินการ จักขอบคุณยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์พหลยุทธ กนิษฐบุตร)
รองอธิการบดีสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
รักษาการแทนอธิการบดีสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

“มุ่งมั่นพัฒนา ก้าวหน้าวิชาการ สืบสานงานศิลป์”

พิธีไหว้ครู

(ภาพเสกสรร โรจนเมธากุล <http://www.weekendhobby.com>)

ในสังคมไทยนั้นมีการกล่าวถึงที่เป็นคำพังเพยและสำนวนคำคมเกี่ยวกับครูมากมาย อาจจะมีมากกว่าบุคคลใดๆ หรืออาชีพใดๆ เพราะไม่มีใครที่ไม่เคยถูกแนะนำสั่งสอน หรืออบรมปณิธานมาเลยในสังคมมนุษย์ คำกล่าวที่ว่า แม่เป็นครูคนแรกของลูก พ่อแม่คือครูประจำบ้าน เราก็คิษย์มีครูคือแม่พิมพ์ของชาติ ครูคือเรือจ้างชีวิตครูประดุจทำหน้าที่ ครูคือเปลวเทียน ครูคือผู้สร้างโลก ครูคือผู้นำทางชีวิต ครูคือผู้ยกระดับวิญญาณมนุษย์ ฯลฯ ในสังคมปัจจุบันมีการใช้คำว่า ครูและอาจารย์ กันในแทบทุกวงการอาชีพ จนดูเหมือนว่าใครก็ตั้งตัวเป็นครูหรืออาจารย์กันได้โดยง่าย อันที่จริงความหมายของครูและอาจารย์ในลักษณะวิชาชีพหรือวิชาชีพชั้นสูง (Profession) นั้นมีความหมายกว้างขวางและลึกซึ้งกว่าการใช้เรียกกันในวงการอาชีพต่างๆ มากนัก พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ 2529 : 92-94) อธิบายความหมายและความเป็นมาของคำว่าครูลไว้ว่า ในสมัยโบราณในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นเจ้าของคำนี้ เป็นคำที่สูงมาก เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณไปสู่คุณธรรมเบื้องสูง เป็นเรื่องทางจิตโดยเฉพาะมิได้หมายถึงเรื่องวัตถุ หรือมรรยาทหรือแม้แต่อาชีพจึงมีน้อยมาก ครูนั้้นมักจะไปทำหน้าที่เป็นปุโรหิตของพระราชา หรืออิสระชนซึ่งมีอำนาจวาสนา มีหน้าที่การงานอันใหญ่หลวง คำว่าครูล มักแปลกันมาแต่เพียงว่าเป็นผู้ควรเคารพ หรือมีความหนัก ที่เป็นหน้ืออยู่เหนือศิระจะเป็นเจ้าหน้ืออยู่บนเหนือศิระของคน แต่เดี๋ยวนี้กลายมาเป็นผู้ประกอบวิชาชีพอย่างหนึ่ง

จากคำอธิบายดังกล่าวนี้ครูลในอดีตเป็นตำแหน่งที่สังคมยกย่อง เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ วิญญาณศิษย์ทั้งหลายยังปิดด้วยอวิชา เป็น การช่วยให้ศิษย์ทำลายอวิชาทั้งหลายเพื่อได้พัฒนาความเป็นมนุษย์ มีชีวิตจิตใจที่สูงกว่าสัตว์ทั้งหลายนั่นเอง ในแง่ของความหมายนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539 : 170) อธิบายว่า ครูคือผู้สั่งสอนศิษย์ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ในปัจจุบันคำว่าครูล จะค่อนข้างหมายถึงอาชีพประการหนึ่งในสังคมมากกว่าจะหมายถึงบุคคล

ครู มีรากศัพท์เป็นภาษาบาลี มาจากคำว่า ครู (คะรู) ซึ่งแปลว่าหนักแน่น และสันสกฤตว่า ครู (คุ-รุ) ซึ่งแปลว่า ผู้ชี้แสงสว่าง แต่โดยความหมายในภาษาไทยก็คือครูผู้สอนประสิทธิ์ประสาทความรู้ อบรมบ่มนิสัยศิษย์ให้เป็นคนดี ยกระดับวิญญานความรู้ให้แยกแยะความดีความชั่ว และรู้จักการดำรงชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องมีคุณธรรม

จากข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ครู มีความสำคัญและผูกติดกับทุกสายงาน ทุกอาชีพ กำหนดให้ในวันที่ 16 มกราคม ของทุกปีและให้ถือเป็นวันครู เพื่อให้ลูกศิษย์รำลึกถึงพระคุณของครูที่เต็มใจเสียสละทั้ง กำลังกาย กำลังใจ อัจฉรมถึงกำลังทรัพย์บางส่วนให้แก่ลูกศิษย์ของตนเพื่อประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติโดยมิหวังสิ่งใดตอบแทนทั้งสิ้น

พิธีไหว้ครู เป็นประเพณีดั้งเดิมที่สังคมไทยสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน เป็นพิธีที่ศิษย์รำลึกและแสดงความเคารพนอบน้อมอย่างสูงต่อครูบาอาจารย์ ที่อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดสรรพศิลปวิทยาการต่าง ๆ จนชำนาญชำนาญ สามารถนำไปประกอบสัมมาชีพได้ โดยครูแต่ละแขนงวิชาก็จะมีรายละเอียดพิธีที่แตกต่างกัน

ถึงกระนั้น พิธีไหว้ครูทุกประเภทจะมีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่ง คือ จัดพิธีในวันพฤหัสบดี โดยยึดถือกันมาแต่ครั้งโบราณตามตำนานคติพราหมณ์-ฮินดู คือ พระพฤหัสบดี เป็นอาจารย์ของพระอินทร์ และเทวดาองค์อื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ถือกันว่าพระพฤหัสบดีเป็นต้นตระกูลของครูผู้ให้กำเนิดวิชาการต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้จึงเลือกวันพฤหัสบดีเป็นวันทำพิธีไหว้ครูมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์จนถึงทุกวันนี้

สำหรับธรรมเนียมการไหว้ครูในสถานศึกษานั้น อาจเริ่มจากในวัด มีข้อสันนิษฐานว่า พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้เรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีความรู้ทางภาษาแตกฉาน ทั้งไทย บาลี และขอม พ่อแม่ผู้ปกครองจึงนิยมฝากลูกหลานเป็นศิษย์ของพระภิกษุสงฆ์ ให้ได้เรียนทั้งหนังสือ คุณธรรมจริยธรรม กิริยามารยาท รวมทั้งการประกอบอาชีพ และได้บวชเรียนตามประเพณี ธรรมเนียมไหว้ครูจึงเป็นประเพณีที่คนไทยยึดถือก่อนจะประกอบงานอาชีพใดก็ต้องไหว้ครู เป็นกุศโลบายเพื่อให้รำลึกพระคุณและแสดงความกตัญญูต่อกันแต่ผู้มีพระคุณแฝงอยู่ในพิธีไหว้ครู

ต่อมาเมื่อตั้งโรงเรียนขึ้นแล้ว จึงเกิดธรรมเนียมการสวดบทนมัสการและบทบูชาคุณต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนรำลึกและแสดงความกตัญญูต่อกัน อีกทั้งเป็นการสอนคุณธรรมจริยธรรมอีกทางหนึ่ง ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเล่าไว้ในหนังสือ “ประวัติอาจารย์” มีความตอนหนึ่งว่า

“...มีการอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นที่โรงเรียนวัดนิเวศน์ฯ เมื่อปีข้าพเจ้าบวชแล้วจึงแพร่หลายไปถึงโรงเรียนทั้งปวง คือ ที่ให้นักเรียนสวดค่านมัสการคุณานุคุณ ข้าพเจ้าไปสังเกตเห็นว่า ในโรงเรียนยังขาดสอนคติธรรม แต่จะให้เทศน์ให้ เด็กฟังก็ไม่เข้าใจ เห็นว่าถ้าแต่งเป็นคำกลอนให้เด็กท่องสวดจะดีกว่า ข้าพเจ้าบอกความที่

ปรารภไปยังพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ขอให้ท่านช่วยแต่งคำนมัสการส่งขึ้นไปให้ ท่านก็แต่งให้ตามประสงค์ เป็นคำนมัสการ ๗ บท ขึ้นด้วยบทบาลีแล้วมีกาพย์กลอน เป็นภาษาไทยทุกบท

๑ นมัสการพระพุทธเจ้าขึ้นต้นว่า “องค์ใดพระสัมพุทธ สุวิสุทธิสันดาน” เป็นต้น

บท ๑ นมัสการพระธรรมเจ้า บท ๑ นมัสการพระสงฆ์เจ้า

สามบทนี้ให้เด็กสวดเมื่อเริ่มเรียนตอนเช้า มีคำบูชาคุณบิดามารดา บท ๑ บูชาคุณครู บท ๑ สำหรับให้สวดเมื่อเริ่มเรียนตอนบ่ายและมีคำบูชาพระคุณพระมหากษัตริย์ บท ๑ คำขอพรเทวดา บท ๑ สำหรับใช้สวดเมื่อจะเลิกเรียน...”

การสวดนมัสการคุณานุคุณ ที่มีคำบูชาคุณครูนั้น ต่อมาได้เป็นบทสวดเนื่องในพิธีไหว้ครูตามโรงเรียนต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน

ต่อมาทางราชการได้จัดระเบียบพิธีไหว้ครูในสถานศึกษาอย่างเป็นทางการ โดย ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อธิบดีกรมสามัญศึกษาในขณะนั้นได้มีหนังสือที่ ๑๕๔๔๓/๒๔๘๖ ลงวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๔๘๖ ถึงคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัดแจ้งเรื่องแบบพิธีไหว้ครู ความว่า

“เพื่อให้การกระทำพิธีไหว้ครูในโรงเรียนต่าง ๆ ได้เป็นไปในระเบียบเดียวกัน จึงได้วางแบบพิธีไหว้ครูตั้งได้ส่งมาพร้อมหนังสือนี้ ทั้งนี้ ให้โรงเรียนถือปฏิบัติโดยอนุโลมสิ่งใดที่ไม่สามารถจะจัดได้ก็ให้ยกเว้นได้ และให้เริ่มปฏิบัติตั้งแต่ภาคต้น ปีการศึกษา ๒๔๘๖ เป็นต้นไป เฉพาะภาคต้นศกนี้ ให้จัดการประกอบพิธีไหว้ครูในวันพฤหัสบดีที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๔๘๖ ในตอนเช้าทุกโรงเรียน”

จากเอกสารดังกล่าว มีรายละเอียดและข้อกำหนดที่น่าสนใจ เช่น

“๑. พานดอกไม้ มีดอกไม้ หญ้าแพรก ดอกมะเขือ จัดให้สวยงามตามสมควร”

หญ้าแพรกและดอกมะเขือเป็นวัตถุมงคล และเป็นปริศนาสอนใจดังนี้

หญ้าแพรก เป็นสัญลักษณ์แห่งการอดทน คือ ทนต่อสภาพอากาศ ทนต่อการเหยียบย่ำ เป็นบทเรียนสอนศิษย์ให้มีความอดทนในการเรียน ให้อดทนต่อความยากลำบากไม่ท้อถอย นอกจากนี้ ยังหมายถึงความองกวมแตกกอแตกใบได้ง่าย มีลักษณะราบเรียบไปตามพื้นดิน เสมือนปัญญาองกวม และมีจิตใจสุภาพอ่อนน้อม ครูอาจารย์จะดูค่าเขียนดี ก็อดทนได้ด้วยความเคารพ

ดอกมะเขือ เป็นสัญลักษณ์แห่งความเคารพอ่อนน้อมและกตัญญูทเวทิตี เนื่องด้วยดอกมะเขือทุกดอกจะมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากดอกไม้ทั่วไปอยู่อย่างหนึ่ง คือ ดอกมะเขือจะค้อมลงเบื้องล่าง จะไม่ชูกลีบดอกขึ้นเบื้องบนเหมือนดอกไม้อื่น ๆ เป็นบทเรียนที่ศิษย์ควรถือเป็นแบบอย่างว่า ไม่ควรลืมนอบน้อมของครูบาอาจารย์ ควรเคารพนอบน้อมและกตัญญูทเวทิตีต่อครูอาจารย์อยู่เสมอ

ส่วน ดอกเข็ม เป็นสัญลักษณ์แห่งการมีปัญญาแหลมคม เป็นความเชื่อถือแต่เดิมที่นิยมใช้กันทั่ว ๆ ไป นั้น ไม่ได้กำหนดไว้ในแบบพิธีไหว้ครู เนื่องจากในบางท้องที่หาดอกเข็มได้ยากมาก ดังนั้น เพื่อความสะดวกของท้องถิ่นนั้น ๆ ถ้าหากมีจะใช้ดอกเข็มด้วยก็ได้

ที่มา: นิตยสารศิลปวัฒนธรรม พฤษภาคม ๒๕๒๘

ศิลปะ นาฏดุริยางค์ไทย ในรัชกาลที่ ๙

(ภาพเสกสรร โรจนเมธากุล <http://www.weekendhobby.com>)

ศิลปินไทยทุกสาขา ต่างน้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ว่าทรงเป็นอัครศิลปินที่มีพระอัจฉริยภาพในศิลปะด้านต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม การถ่ายภาพ งานหัตถศิลป์ ดุริยางค์ศิลป์ วรรณกรรม โดยเฉพาะด้านดุริยางค์ศิลป์ พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในการทรงเครื่องดนตรีหลายชนิด ทั้งทรงสนพระราชหฤทัยวิชาดนตรี และศึกษาอย่างลึกซึ้ง มีพระราชนิพนธ์เพลงไว้เป็นจำนวนถึง ๔๙ บทเพลง โดยบรรเลงในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในลีลาของเพลงแจ๊ส เพลงคลาสสิก และเพลงสมัยนิยม นอกจากนี้พระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อวงการนาฏศิลป์ไทยและดุริยางค์ศิลป์ไทยอย่างหาที่สุดมิได้ทรงห่วงใยศิลปะชั้นสูงจะสูญหาย

อ.จตุพร รัตนวราหะ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-โขน) กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงห่วงใยศิลปวัฒนธรรมไทยมาก โดยเฉพาะนาฏศิลป์ไทย ครั้งหนึ่งกรมศิลปากรได้จัดการแสดงเกี่ยวกับเรื่ององค์พระพิราพเต็มองค์ ซึ่งเป็นศิลปะชั้นสูงทางด้านโขน ปรากฏว่าผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดในช่วงหลังได้เสียชีวิตไปจนหมด เหลืออยู่คนเดียวคือ นายรงภักดี (เจียร จารุจรณ) ศิลปินแห่งชาติ ที่ตอนหลังไปรับราชการตำรวจในวัง

“ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๙ มีรับสั่งถาม หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช ว่าองค์พระพิราพนี้ยังมีใครที่ทำได้บ้าง หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ กราบทูลว่า ตอนนี้ในกรมศิลปากรไม่มีคนที่ทำได้ เนื่องจากได้เสียชีวิตไปหมด จึงรับสั่งว่า ถ้าอย่างนั้นจะต้องสืบสานต่อไปให้ได้ อย่าให้ขาดสูญ เพราะเป็นศิลปะชั้นสูงต้องรักษาไว้ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ จึงเชิญอธิบดีกรมศิลปากรมาปรึกษา ก็ได้รู้ว่ามีคนหนึ่งที่ยังทำได้คือ นายรงภักดี

แต่ตอนนั้นรับราชการเป็นตำรวจ ก็ให้เชิญมาถามว่ายังรำได้ไหม ครอบกว่ารำได้แต่ต้องให้ครูผู้เชี่ยวชาญช่วยดู ความถูกต้อง (ตอนนั้นไม่ได้เป็นครูโขน)

หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ์ จึงเชิญคุณหญิงนักกานุกรักษ์ (เทศ สุวรรณภารต) ผู้มีความรู้ความสามารถด้านการแสดงโขนและมีความรู้ในกระบวนรำหน้าพาทย์ มาต่อทำรำเพลงองค์พระพิราพให้ แต่คิดว่าเพลงพระพิราพคนที่รำได้นั้นต้องเป็นยักษ์และเป็นผู้ชาย คุณหญิงจึงให้สามีของท่านคือ พระยานักกานุกรักษ์ (ทองดี สุวรรณภารต) อดีตเจ้ากรมมหรสพเป็นผู้รำ และต่อกระบวนทำรำเพลงนี้ให้ ซึ่งครูรงภักดีก็สามารถรำได้ทุกอย่างถูกต้องเหมือนเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ จึงมีรับสั่งให้ต่อทำรำเพลงองค์พระพิราพให้กับครูในกรมศิลปากรท่านอื่น ๆ ที่พิจารณาเห็นสมควร ในเวลาต่อมา ทำให้ประเทศไทยมีสายสืบทอดครูทางนาฏศิลป์ไทยมาจนถึงวันนี้” อ.จตุพร รัตนวราหะ เล่าถึงเหตุการณ์สำคัญในการต่อทำรำองค์พระพิราพในครั้งนั้นว่า มีการรำถวายต่อหน้าพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ที่เสด็จฯ มาทรงเป็นประธาน เสร็จแล้วพระองค์จะทรงเจิมและพระราชทานน้ำสังข์ให้ แต่สิ่งหนึ่งที่เขาไม่อาจลืมในวันนั้น คือ ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๙ มีพระราชดำรัสว่า “ฉันทให้แล้ว ต่อไปก็ต้องไปทำกันเอง” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงห่วงใยนาฏศิลป์ไทยอย่างมาก ในวงการศิลปนาฏดุริยางค์ไทยจึงน้อมนำพระองค์เป็นบรมครูท่านหนึ่งที่มีพระมหากรุณาธิคุณหาสุดมิได้

ความสำคัญเกี่ยวกับ ครูนาฏศิลป์ไทย

นอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่งความภูมิใจครั้งหนึ่งในชีวิตของ อ.จตุพร คือ มีโอกาสถวายการสอนโขนยักษ์แด่พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ เมื่อครั้งทรงพระเยาว์ ทรงสนพระทัยในศิลปการแสดงโขน ครั้งหนึ่งทรงเรียนโขนลิงกับครูกีรติวรศริน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงโขนผู้มีความสามารถในการแสดงโขนทุกประเภท โดยเฉพาะตัวลิงในบทหนุมาน ที่สามารถแสดงได้เยี่ยมและมีฝีมือเป็นเลิศ

“ผมทราบจากครูในวังสวนจิตรลดาล่าให้ฟังว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ ทรงสนพระทัยในศิลปะการแสดงโขนมาก เริ่มแรกทรงหัดโขนในตัวละครลิงอยู่พักหนึ่ง แล้วทรงหยุดไป ต่อมาทรงหันมาเรียนโขนยักษ์ เพราะทรงเห็นว่าท่ารำของยักษ์มีความสง่างามมากกว่า ซึ่งก่อนที่จะทรงหันมาเรียนโขนยักษ์ ทราบว่าพระองค์ท่านเคยเสด็จฯ ทอดพระเนตรการแสดงโขนครั้งหนึ่ง ซึ่งครั้งนั้นผมเล่นเป็นมัยราพณ์สะกดทัพ พระองค์ทอดพระเนตรแล้วทรงสนพระทัย เลยขอเปลี่ยนมาเรียนยักษ์ อันนี้ครูในวังสวนจิตรลดาล่าให้ฟัง หลังจากนั้น ทางวังก็ทำหนังสือมาที่อธิบดีกรมศิลปากร ให้ส่งครูไปถวายการสอน และเป็นบุญของผมที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ในชีวิตนี้”

ความสำคัญเกี่ยวกับ ครูดุริยางค์ไทย

ดร.สิริชัยชาญ พักจำรูญ ศิลปินแห่งชาติ กล่าวว่า มีหลายเรื่องที่คนไทยไม่ทราบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ มีพระมหากรุณาธิคุณต่อดุริยางค์ไทย เช่น ในกระบวนเรือพยุหยาตราทางชลมารค ในการเสด็จพระราชดำเนินทอดผ้าพระกฐิน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีดนตรีวงปี่กลอง ซึ่งมีปี่ชวาและกลองแขกบรรเลงในกระบวนเรือด้วย

“อีกพระราชพิธีหนึ่งคือ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ก็ทรงฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้ง และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีดนตรีประกอบ ซึ่งก็ไม่ค่อยมีใครทราบว่า เวลาที่พระยาแรกนาขวัญ ประกอบพิธีไถนา ๙ รอบนั้น ๓ รอบแรกที่เรียกว่า ไถตะ จะบรรเลงเพลงเชิดฉาน สามรอบต่อมาไถตะ โดยขวาง บรรเลงเพลงโคมเวียน ครั้นเมื่อพระยาแรกนาไถกลบครั้งสุดท้าย ๓ รอบ โดยหว่านธัญพืชไปด้วยพร้อม ๆ กัน จะบรรเลงเพลงปลุกต้นไม้ จนกว่าจะเสร็จพิธี ซึ่งเรื่องนี้ไม่ค่อยมีคนทราบ แต่รัชกาลที่ ๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้ โดยมอบให้ อ.มนตรี ตราโมท ครูดนตรีไทยและศิลปินแห่งชาติ ทำดนตรีประกอบในการพระราชพิธีนั้นอย่างสมบูรณ์”

อีกเรื่องหนึ่งที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระเมตตาต่อวงการดุริยางค์ไทย คือ มีพระราชปรารภให้รวบรวมรักษาเพลงไทยที่มีอยู่ไม่ให้สูญหาย ทางกรมศิลปากรจึงได้ทำโน้ตเพลงไทยไว้ประมาณร้อยเพลง ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๗๗ - ๒๔๘๑ โดยการประชุมครูดนตรีทั่วประเทศ ในทุกสำนักของดนตรีใหญ่ ๆ ในการนี้พระองค์ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ให้ทำโน้ตดนตรีไทยเล่มหนึ่งขึ้นมา

ดร.สิริชัยชาญ กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ยังทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องของการศึกษาปี่ใน โดยครั้งหนึ่งพระองค์ได้รับการถวายปี่ จาก ครูเทียบ คงลายทอง (ผู้ที่มีความสามารถในการบรรเลงดนตรีได้ทุกเครื่องมือ แต่ที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ ปี่ ซึ่งกลึงเองด้วย) ในโอกาสนั้นครูเทียบถวายวิธีการเป่าด้วย แต่พระองค์มิได้ทรงในขณะนั้น แต่ตอนหลังครูปี่บ คงลายทอง (ลูกชาย) เล่าให้ฟังว่า คุณพ่อบอกว่าได้ยินเสียงปี่บนพระตำหนัก

“จะเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ นอกจากทรงพระปรีชาในการทรงดนตรีหลายประเภท เช่น ทรงแซกโซโฟนและเครื่องดนตรีอื่น ๆ ของฝรั่งแล้ว ก็ทรงศึกษาในเรื่องปี่ในของไทยด้วย ไม่เพียงแค่นี้พระองค์ท่านโปรดเกล้าฯ ให้ทำวิจัยเรื่องความถี่ของเสียงดนตรีไทย โดยให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยดำเนินการ จนได้เป็นหนังสือออกมา แต่ก็ไม่มีใครใช้กัน ต่อมาสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้โปรดให้ศึกษาทำวิจัยต่อ จนกระทั่งปัจจุบันออกมาชัดเจนว่า เสียงดนตรีไทยของเรามีทั้งระดับสูง กลาง และต่ำ ในการเทียบเสียงไม่ใช่เสียง โด แต่ใช้เสียง ลา เป็นตัวเทียบ และใช้ระนาดทุ้มเหล็กในการเทียบเสียง ซึ่งเป็นความทันสมัยมาก”

ดร.ศิริชัยชาญ กล่าวว่่า ปัจจุบันเราได้ทำเครื่องที่ช่วยเทียบเสียงขึ้นมาใช้ส่วนหนึ่งแล้ว ทำให้ดนตรีไทยมีมาตรฐานพอสมควร แต่สิ่งสำคัญพระองค์ทรงเน้นย้ำให้รักษาไว้ ไม่ต้องเทียบเข้าหากันทั้งประเทศ แต่ถ้ามีงานไหนจะต้องเทียบเข้าก็เทียบได้แต่พระราชประสงค์คือให้รักษาสืบสานไว้เพราะนี่คือภูมิปัญญาไทย

ภาพโดย...วรรณาร ภาพ...เสกสรร โรจนเมธากุล<http://www.weekendhobby.com>

จากคำกล่าวเบื้องต้นของศิลปินแห่งชาติทั้ง 2 ท่านเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ให้ความสำคัญมากกับคำว่า “ครู” เพราะความรู้จะเจริญผลิดอกออกผล ย่อมมาจากครู เป็นผู้ถ่ายทอด คุณธรรมจริยธรรมก็มาจากครูช่วยขัดเกลาและอบรมชี้แนะทางถูก ทางผิด ครูคนแรกคือ บิดามารดา ครูคนต่อมาคือผู้ช่วยยกระดับความคิดและจิตใจ พวกเราในฐานะประชาชนคนไทยควรตระหนักถึงความสำคัญและให้ความเคารพ รัก และศรัทธาต่อ “ครู” ซึ่งถือเป็นจารีตอย่างหนึ่งที่มีมาตั้งแต่โบราณกาลสมควรอย่างยิ่งแก่การรักษาไว้เป็นวัฒนธรรมสำคัญร่าบนานเท่านั้น